

IŠ DIDELIO RAŠTO IŠEITA IŠ KRAŠTO

Baltarusių (ir mokslininkų, ir eilinių piliečių) santykis su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste (LDK), švelniai tariant, – komplikotas ir nevienareikšmis. Istoriskai taip susiklostė, kad, išnykus daugiakultūrei ir daugiakonfesei LDK, buvusioje jos teritorijoje atsirado net trys – Lietuvos, Baltarusijos ir Ukrainos – valstybės. Jų teisės pretenduoti į LDK paveldą niekas nekvestionuoja tol, kol pretenzijos yra korektiškos ir moksliskai argumentuotos. Deja, Baltarusijos istorijos mokslas tuo ne visada pasižymi. Būtent šios šalies mokslininkai išplėtojo vadinamojo *litvinizmo* koncepciją, teigiančią, kad tikrieji *litvinai-Litva yra* senasis Baltarusijos etnonimas, tad XIII–XVIII a. LDK buvo baltarusių valstybė. O dabartiniai *lituvisai* – tai žemaičiai, kilus nacionaliniam atgimimui iš baltarusių pavogę Lietuvos vardą ir prisiskyrę savo valstybei.

Visus gretimos šalies istorikų argumentus dėl LDK baltarusiškumo galime suskirstyti į dvi grupes. Pirmieji koncentruojasi į LDK sudarymą. Neigiamas baltiškos kilmės protovalstybinių darinių egzistavimas, o valstybės vienijimo centru skelbiamas Naugardukas. Mindaugas tebuvo galingų naugardukiečių pakviestas baltų nobilis. LDK pradžia: sąjunga tarp jo ir galingiausio regiono miesto. Pamirštama ir sutartis su Haliču-Voluine, ir katalikiškasis Mindaugo krikštas, ir Vaišelgos įpėdinystės klausimas, ir pastarojo smurtas bei agresija Naugarduko žemėse.

Antroji argumentų grupė kalba apie baltarusišką LDK kultūrą. Mat valstybinė LDK kalba buvusi senoji baltarusių kalba. Abejonės,

kad kanceliarijoje vartotą rusėnų kalbą vargiai galima vadinti senąja baltarusių ar juo labiau LDK valstybine kalba, lieka neišgirstos. Karštas kalbos, kaip pagrindinio LDK baltarusiškumo įrodymo, gynimas labiau rodo besiformuojančio baltarusių nacionalizmo nebrandumą, nei atspindi sudėtingą istorinę tikrovę¹.

Tad 2015 m. lapkričio penktą ir šeštą dienomis Minske vykusį tarptautinę konferenciją «Великое княжество Литовское: политика, экономика, культура» pirmiausia ir vertė nerimauti: ar tai bus LDK Baltarusijoje lūžis? Ar nauja *litvinizmo* banga?

Bent jau formaliai siekta lūžio – konferencija pribloškia savo mastais. Per dvi dienas planuota perskaityti daugiau nei pusantro šimto pranešimų apie viską: atskiros sekcijos telktos prie politinių, ekonominių, socialinių ir kultūrinių LDK istorijos problemų. Atidaromoji sesija vyko sovietine pompastika tebealsuojančioje Baltarusijos nacionalinėje mokslų akademijoje, teigiant ambiciją tokį mokslininkų suvažiavimą padaryti tradiciniu kasmetiniu renginiu. Taip pat viltasi, kad tai taps paskatinimu platesniems LDK tyrimams, visų pirma pačioje Baltarusijoje. Atvykusių istorikų geografija plati – Lietuva, Lenkija, Rusija, Ukraina, net Moldova. Tačiau ryškiai dominavo baltarusiai. Visa tai turėjo garantuoti, kad naujos informacijos, savitų požiūrio taškų ir, svarbiausia, diskutuotinių problemų tikrai netrūks.

¹ Plačiau apie LDK Baltarusijos istoriografijoje žiūrėti puikų Artūro Dubonio straipsnį: Artūras Dubonis, „Saldus lietuvių gyvenimas ‘svetimu pasu’“, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, 2005, Nr. 11–12.

Bet būtent konferencijos dydis ir kišo koją organizatoriams. Atskiros sekcijos dirbo skirtinguose pastatuose, dažnai esančiuose toli vienas nuo kito. Tad tiesiog fiziškai buvo neįmanoma dalyvauti jose visose (kad ir po truputį). Labai jautėsi, jog konferencija perkrauta, atskiros sesijos per ilgos, trūksta pertraukų. O nedrausmingi pranešėjai ir nuolaidūs moderatoriai paskutinius sesijų pranešimus priverstinai sutrumpino iki absurdiškų trijų minučių. Taigi laiko diskusijoms (kurios ir taip nebuvo numatytos ilgos) apskritai neliko. O nesant galimybės diskutuoti formalioje ir neformalioje erdvėje toks milžiniškas forumas neteko labai daug.

Dėl nepamatuotų užmojų kentėjo ir mokslinė konferencijos vertė. Atrodė, kad pranešimus galėjo skaityti visi panorėję. Kad tik daugiau

pranešėjų atvyktų, kad tik įspūdingiau viskas atrodytų. Natūralu, jog pranešimų lygis buvo labai skirtingas: nuo solidžių analizių iki mokyklinio lygio referatų. Aiškesnį vaizdą bus galima susidaryti susipažinus su konferencijos medžiagos publikacija (organizatoriai pažadėjo tai padaryti). Vis dėlto pernelyg dažnai Naugardukas minėtas kaip LDK sostinė, o rusėnų kalba vadinta senąja baltarusių kalba (pastarasis teiginys Baltarusijoje – nebekvestionuotinas faktas).

Žinoma, reikia džiaugtis kaimynų baltarusių ambicija ir noru plačiau tyrinėti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės praeitį. Kita vertus, noras padaryti viską iš karto gerų rezultatų neduoda. Priešingai, palieka slogų įspūdį, užgožiantį šaunių baltarusių kolegų darbus.

Vladas Liepuonius